

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ХАРЧОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ
Навчально-науковий інститут економіки і управління

Кафедра міжнародної економіки

УДК 338.432(477+430)

«До захисту в ЕК»

«До захисту допущено»

Директор інституту

Завідувач кафедри

_____ Олег ШЕРЕМЕТ

_____ Світлана ГУТКЕВИЧ

« ____ » _____ 2022 р.

« ____ » _____ 2022 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА НА ЗДОБУТТЯ ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ
БАКАЛАВРА

за освітньо-професійною програмою «Міжнародна економіка» зі спеціальності
292 «Міжнародні економічні відносини»
на тему: «Аграрний сектор економіки України та Німеччини: порівняльний
аналіз»

Виконав

здобувач 4 курсу, групи МЕ 4-6а

Матейчук Денис Володимирович

Керівник д.е.н., проф. _____

Гуткевич Світлана Олександрівна

Рецензент _____

Як здобувач Національного університету харчових технологій розумію і підтримую політику університету з академічної доброчесності. Я не надавав і не одержував незарплатованої допомоги під час підготовки цієї роботи. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

Здобувач _____

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ХАРЧОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ
Навчально-науковий інститут економіки і управління

Кафедра міжнародної економіки
Освітній ступінь - бакалавр
Спеціальність 292 «Міжнародні економічні відносини»
Освітньо-професійна програма «Міжнародна економіка»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри _____

«__» _____ 20__ року

З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ ЗДОБУВАЧА

Матейчука Дениса Володимировича

Тема роботи: «Аграрний сектор економіки України та Німеччини: порівняльний аналіз».

Керівник роботи: Гуткевич Світлана Олександрівна, доктор економічних наук, професор.

Затверджені теми наказом по інституту від « 31. 01. 2022 року № 80-кс

2. Строк подання студентом роботи 10.06.2022

3. Інформаційна база:

наукова література з обраної теми; підручники і навчальні посібники, монографії і наукові статті, нормативно-законодавча база України та Німеччини, статистична інформація Державного комітету статистики України, дані Міністерства аграрної політики України та Федерального міністерства захисту прав споживачів, продовольства та сільського господарства Німеччини.

4. Зміст основних положень роботи

ВСТУП

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

- 1.1 Значення аграрної галузі в економіці країни
- 1.2 Фактори впливу на ефективність аграрного виробництва
- 1.3 Аналіз аграрного сектору України
- 1.4 Характеристика аграрного сектору Німеччини

Висновки до розділу 1

РОЗДІЛ 2. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ АГРАРНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ

- 2.1. Зарубіжний досвід державного регулювання аграрної галузі
- 2.2. Перспективи розвитку аграрної галузі економіки України

Висновки до розділу 2

ВИСНОВКИ

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

5. Дата видачі завдання 01.09.2021

6. Календарний план виконання дипломної роботи

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН ВИКОНАННЯ РОБОТИ

Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
Підготовка I-го розділу	24.02.2022	Виконано
Підготовка II-го розділу	18.04.2022	Виконано
Завершення написання роботи	27-29.04.2022	Виконано
Передзахист кваліфікаційних робіт	16-17.05.2022	Виконано
Здача готової роботи	10.06.2022	Виконано

Здобувач _____ / Матейчук Д.В. /
(підпис) (прізвище та ініціали)

Керівник _____ / Гуткевич С.О. /
(підпис) (прізвище та ініціали)

ABSTRACT

to bachelor's degree work on the topic:

**"Agrarian sector of the economy of Ukraine and Germany:
comparative analysis »**

The bachelor's work consists of an introduction, two chapters, conclusions to the chapters, a general conclusion and a list of references. Bachelor's work contains 52 pages, 10 figures, 5 tables, 51 sources.

Key words: agricultural sector of economy, agricultural production, markets, economy, agriculture, efficiency, state regulation, prospects of development.

The actuality of the paper. The agricultural sector occupies a significant share of Ukraine's economy and influences foreign economic activity. In terms of food security, the efficiency of agricultural production is an important area of development of the country. The efficiency of production relations in the agricultural sector significantly affects the development of related sectors and the competitiveness of the country as a whole.

The experience of existing mechanisms of state support and regulation of agriculture in market economies, in particular in Germany, will contribute to the improvement of the domestic agricultural sector. The introduction of new technologies in agriculture will help to get a result in the form of profit or new assets - increase yields, prevent soil depletion and fully realize production potential, as well as gain new knowledge or technology, which will increase motivation of workers in the agricultural sector. The experience of innovative development of the agricultural sector will help to identify current trends in agricultural management and characterize the vector of innovation in the agricultural sector of Ukraine.

The purpose and objectives of the work. The aim of the work is a theoretical and comparative analysis of the development of the agricultural sector of Ukraine and Germany.

The main tasks of the bachelor's work:

- the importance of the agricultural sector in the country's economy is given;
- identified factors influencing the efficiency of agricultural production;

- the agricultural sector of Ukraine is analyzed;
- a description of the agricultural sector in Germany;
- foreign experience of state regulation of the agricultural sector is considered;
- prospects of development of agrarian branch of economy of Ukraine are considered.

The subject of the work is comparative analysis of the agricultural sector of the economy of Ukraine and Germany.

The object of work is the agricultural sector of Ukraine and Germany.

Methods of analysis. Monographic, abstract-logical, statistical: tabular, graphical, time series, comparative analysis were used in the comparative analysis of the agricultural sector of the economy of Ukraine and Germany.

The structure of the bachelor's work.

The introduction defines the relevance, purpose, object, subject, tasks, methods of analysis, information base, structure of qualifying bachelor's thesis and abstract.

The first section provides theoretical foundations for the development of the agricultural sector of Ukraine, considers the importance of the agricultural sector in the economy, identifies factors influencing the efficiency of agricultural production, and analyzes the agricultural sector of Ukraine and Germany.

The second section examines the foreign experience of state regulation of the agricultural sector and prospects for the development of the agricultural sector of Ukraine's economy.

Scientific results. The main provisions and results are presented in scientific journals and reported at scientific conferences and seminars:

1. Mateychuk D.V., Kotsyubanska O.O. Great famine in Makariv district of Kyiv region / 85 International scientific conference of young scientist and students "Youth scientific achievements to the 21st century nutrition problem solution", April 11-12, 2019. Book of abstract. Part 3. NUFT, Kyiv. c. 402.
2. Mateychuk D.V., Gutkevych S.O. Innovations of the educational process of Ukraine / Actual problems: student in the system of modern education materials of the scientific seminar. K. : NUFT, 2020. №. 20. Part 2. p. 90-95.

3. Mateychuk D.V., Gutkevych S.O. Perspectives and priorities of development of agro-industrial complex of Ukraine / Problems of formation of food systems: materials of a scientific seminar / ed. Doctor of Economics, Prof. S.O. Gutkevich. K .: NUFT, 2021. №. 22. Part 2. p. 54-63.
4. Denys Mateychuk, Olena Kovalova Problems and ways to reduce malnutrition in the world / 88 International scientific conference of young scientist and students "Youth scientific achievements to the 21st century nutrition problem solution", April – May, 2022. Book of abstract. Part 3. NUFT, p. 401.

РЕФЕРАТ

до кваліфікаційної роботи бакалавра на тему:

«Аграрний сектор економіки України та Німеччини: порівняльний аналіз»

Кваліфікаційна бакалаврська робота містить 52 сторінок, 10 рисунків, 5 таблиці, 51 джерел. Бакалаврська робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до розділів, загального висновку та списку використаної літератури.

Ключові слова: аграрний сектор економіки, аграрне виробництво, ринки збуту, економіка, сільське господарство, ефективність, державне регулювання, перспективи розвитку.

Мета і завдання роботи. Метою бакалаврської роботи є теоретичний та порівняльний аналіз розвитку аграрного сектору України та Німеччини.

Основні завдання кваліфікаційної роботи:

- дано значення аграрної галузі в економіці країни;
- визначено фактори впливу на ефективність аграрного виробництва;
- проаналізовано аграрний сектор України;
- дано характеристику аграрного сектору Німеччини;
- розглянуто зарубіжний досвід державного регулювання аграрної галузі;
- розглянуто перспективи розвитку аграрної галузі економіки України.

Предметом роботи є порівняльний аналіз аграрного сектору економіки України та Німеччини.

Об'єкт роботи – аграрний сектор України та Німеччини.

Методи аналізу. При проведенні порівняльного аналізу аграрного сектору економіки України та Німеччини було використано монографічний, абстрактно-логічний, статистичний: табличний, графічний, рядів динаміки, порівняльний аналіз.

Наукові результати. Основні положення та результати викладено в наукових виданнях та доповідалися на науково-практичних конференціях та семінарах: «Наукові здобутки молоді – вирішенню проблем харчування людства у XXI столітті» (30.03.2019, НУХТ); «Актуальні проблеми: студент в системі сучасної освіти» (25.11.2020, НУХТ); «Проблеми формування продовольчих систем» (04.12.2021, НУХТ); «Наукові здобутки молоді – вирішенню проблем харчування людства у XXI столітті» (26.05.2022, НУХТ).

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ	
ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ	6
1.1 Значення аграрної галузі в економіці країни	6
1.2 Фактори впливу на ефективність аграрного виробництва	8
1.3 Аналіз аграрного сектору України.....	13
1.4 Характеристика аграрного сектору Німеччини.....	24
Висновки до розділу 1	29
РОЗДІЛ 2 ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ АГРАРНОЇ ГАЛУЗІ	
УКРАЇНИ	31
2.1 Зарубіжний досвід державного регулювання аграрної галузі	31
2.2 Перспективи розвитку аграрної галузі економіки України	37
Висновки до розділу 2	43
ВИСНОВКИ.....	44
ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	47

ВСТУП

Актуальність теми бакалаврської роботи. Аграрний сектор займає значну частку економіки України та впливає на зовнішньоекономічну діяльність. В умовах продовольчої безпеки ефективність аграрного виробництва є важливим напрямом розвитку країни. Ефективність виробничих відносин в аграрному секторі суттєво впливає на розвиток суміжних секторів та конкурентоспроможність країни в цілому.

Досвід існуючих механізмів державної підтримки та регулювання сільського господарства в країнах з ринковою економікою, зокрема в Німеччині, сприятиме удосконаленню вітчизняного аграрного сектору. Впровадження нових технологій в сільське господарство допоможе отримати результат у вигляді прибутку або нових активів - підвищити врожайність, попередити виснаження ґрунтів і сповна реалізувати виробничий потенціал, а також отримати нові знання або технології, що в підсумку посилить мотивацію працюючих в аграрному секторі. Досвід інноваційного розвитку аграрного сектору допоможе виявити сучасні тенденції в аграрному господарюванні та охарактеризувати вектор впровадження інновацій в аграрний сектор України.

Метою бакалаврської роботи є теоретичний та порівняльний аналіз розвитку аграрного сектору України та Німеччини.

Об'єктом роботи є аграрний сектор України та Німеччини.

Предмет роботи: порівняльний аналіз аграрного сектору економіки України та Німеччини.

Для досягнення визначеної мети, поставлено та вирішено наступні завдання:

- дано значення аграрної галузі в економіці країни;
- визначено фактори впливу на ефективність аграрного виробництва;
- проаналізовано аграрний сектор України;
- дано характеристику аграрного сектору Німеччини;
- розглянуто зарубіжний досвід державного регулювання аграрної галузі;
- розглянуто перспективи розвитку аграрної галузі економіки України.

Методи аналізу: монографічний, абстрактно-логічний, статистичний: табличний, графічний, рядів динаміки, порівняльний аналіз.

Інформаційна база: наукова література з обраної теми; підручники і навчальні посібники, монографії і наукові статті, нормативно-законодавча база України та Німеччини, статистична інформація Державного комітету статистики України, дані Міністерства аграрної політики України та Федерального міністерства захисту прав споживачів, продовольства та сільського господарства Німеччини.

Структура бакалаврської роботи. Кваліфікаційна бакалаврська робота містить 52 сторінок, 10 рисунків, 5 таблиці, 51 джерел. Бакалаврська робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до розділів, загального висновку та перелік використаної літератури.

У вступі визначено актуальність, мета, об'єкт, предмет, завдання, методи аналізу, інформаційна база, структура кваліфікаційної бакалаврської роботи та анотація.

В першому розділі дано теоретичні основи розвитку аграрного сектору економіки України, розглянуто значення аграрної галузі в економіці країни, визначено фактори впливу на ефективність аграрного виробництва, а також проаналізовано аграрний сектор економіки України та Німеччини.

В другому розділі розглянуто зарубіжний досвід державного регулювання аграрної галузі та перспективи розвитку аграрної галузі економіки України.

РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

1.1 Значення аграрної галузі в економіці країни

Аграрна галузь України, базовою складовою якої є сільське господарство, є системоутворювальним у національній економіці, формує засади збереження суверенності держави - продовольчу та у визначених межах економічну, екологічну та енергетичну безпеку, забезпечує розвиток технологічно пов'язаних галузей національної економіки та формує соціально-економічні основи розвитку сільських територій.

Подальше входження до світового економічного простору, посилення процесів глобалізації, лібералізації торгівлі потребує адаптації до умов, що постійно змінюються, а відповідно - подальшого удосконалення аграрної політики.

Український аграрний сектор з потенціалом виробництва, що значно перевищує потреби внутрішнього ринку, може сприяти розвитку національної економіки та її ефективній інтеграції у світовий економічний простір, а отже, зростанню доходів задіяного в аграрній економіці сільського населення, кількість якого становить понад третину всього населення країни, а також забезпечити мультиплікативний ефект розвитку інших галузей національної економіки [1].

Аграрний сектор вносить суттєвий вклад у ВВП країни, надходження валютних коштів від здійснення зовнішньоторговельних операцій, забезпечує внутрішній ринок країни широким асортиментом продуктів харчування на цілком прийнятному рівні [2].

Агробізнес являє собою одну з перспективних галузей економіки України. Відповідно сільське господарство є найбільшою експортною галуззю України з 41,5 млн. га сільськогосподарських угідь, що займають 70% території країни, і близько 25% світових запасів чорнозему. У 2020 році аграрний сектор України створив приблизно 9,3% ВВП.

Аграрне виробництво поділяється на сільськогосподарські підприємства, що виробляють 55% валової продукції і складається з 45 тис. підприємств, та домашні господарства до яких входять понад 4 млн. домогосподарств, що виробляють майже 45% валової продукції сільського господарства.

В сільському господарстві України домінує рослинництво, на яке припадає 73% сільськогосподарської продукції. Олійне насіння є другою за значимістю підгалузю в українському рослинництві. У середині 2000-х років, після запровадження експортних тарифів на необроблене насіння соняшнику, Україна розвинула провідну галузь соняшnikової олії та стала лідером в експорті соняшnikової олії у світі.

Мораторій на продаж землі ріллі став розривом України між потенційними та реальними обсягами виробництва. Мораторій на продаж землі означав, що великі фермерські господарства залежать від оренди землі, що перешкоджає доступу до фінансів і, здебільшого, перешкоджає інвестиціям в зрошення та осушення. Поступове відкриття ринку землі в липні 2021 року дозволило фермерам використовувати землю як заставу, а в довгостроковій перспективі спонукають їх більше інвестувати в обладнання та інфраструктуру. З липня 2021 року сільськогосподарські землі доступні для продажу громадянам України (до 247 га на особу). З 2024 року українські юридичні особи зможуть придбати до 24 710 га [3].

Вітчизняний аграрний сектор, як і інші сфери економіки, знаходиться під безпосереднім впливом глобалізації, адже сільськогосподарська продукція – вагома складова частина міжнародної торгівлі.

Вагомим кроком для економіки України стало одностороннє відкриття європейського ринку через отримання торговельних преференційних заходів із боку Європейського Союзу з огляду на політику диверсифікації ринків і стимулювання постачання продукції українського виробництва в країни – члени ЄС. Європейським Союзом було введено преференції заради стимулювання української економіки, згідно з якими ЄС не стягуватиме мита з українського експорту, тоді як європейські товари експортувалися в Україну за старими

митами.

Одностороннє відкриття ринків ЄС, що почало функціонувати із середини 2014 р., зумовило скасування (або зменшення) тарифів з експорту промислових товарів та сільськогосподарської продукції України. Завдяки отриманим можливостям односторонньої вільної торгівлі український бізнес спромігся збільшити експорт до ЄС на 25% у доларовому еквіваленті [4].

Одностороннє відкриття ринків, що діє із середини 2014 р., скасувало 94,7% тарифів ЄС, які стягувалися з імпорту промислових товарів з України. Також зменшилися тарифи на решту промислових товарів. Окрім того, заходом передбачено скасування тарифів на понад 80% експорту української сільськогосподарської продукції [5]. Водночас ЄС обмежує кількість «чутливої» продукції, зокрема зернових, свинини, яловичини, курятини та обробленої харчової продукції, які можуть імпортуватися з нульовою ставкою мита, щоб не завдавати шкоди інтересам виробників цієї продукції з ЄС. Торговельні «преференційні» заходи з боку ЄС не зобов'язують Україну симетрично скасовувати свої власні митні збори на імпорт з ЄС, однак вони не передбачають їхнє підняття [6].

Виконання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС стало ефективним інструментом для покращення умов торгівлі з ЄС та роботи АПК в цілому. ЄС уже скасував тарифні обмеження на експорт більшості української агропродукції до ЄС, водночас щодо деяких позицій було запроваджено тарифні квоти.

Таким чином, аграрний сектор залишається винятково важливою ланкою в економіці України, яка визначає соціально-економічний стан суспільства та продовольчу безпеку держави, а також є одним із потужних важелів подальшого економічного розвитку країни.

1.2 Фактори впливу на ефективність аграрного виробництва

Важливим стратегічним завданням на етапі розвитку підприємства, є досягнення належного рівня його економічної ефективності як однією з основних умов забезпечення фінансової стійкості та конкурентоспроможності на

сучасному ринку. Дієвий вплив на результат здійснюють різноманітні зовнішні та внутрішні фактори, які залежать від виду діяльності підприємства та галузі, у якій воно її впроваджує.

Ефективність являє собою економічну категорію, яка є доволі поширеною в соціальних науках, що відображає відношення економії сукупних витрат уречевленої та живої праці до отриманого кінцевого результату діяльності будь-якого суб'єкта господарювання. На рівні підприємства категорія «ефективність» характеризує зв'язок між величиною отриманого результату від його діяльності й кількістю інвестованих або витрачених у виробництві ресурсів [7].

Види ефективності основної діяльності виробництва класифікуються [8]:

- економічна ефективність підприємства – узагальнена економічна категорія, яка характеризує рівень результативності від порівняння одержаного результату діяльності та витрат виробничих ресурсів;
- соціальна ефективність полягає у збільшенні кількості нових робочих місць і рівня зайнятості людей, поліпшенні умов праці та побуту, стану довкілля, безпеки життя тощо;
- екологічна ефективність відображає відповідність витрат й екологічних результатів інтересам суспільства, порівняння економічного ефекту і витрат на природоохоронні заходи;
- порівняльна ефективність відображає наслідки зіставлення можливих варіантів господарювання і вибору ліпшого з них; рівень порівняльної ефективності відбиває економічні та соціальні переваги вибраного варіанта здійснення господарських рішень (напрямку діяльності) проти інших можливих варіантів.

Проблемою що найчастіше зустрічається при досягненні економічної ефективності – яким чином проводити, як розподіляти ресурси, капітал і прибуток. Від рівня економічної ефективності багато в чому залежить вирішення низки соціально-економічних завдань, таких як підвищення рівня життя населення, швидке зростання економіки, вдосконалення умов праці та відпочинку, зниження рівня інфляції [9].

Основна діяльність – це в першу чергу операції, що безпосередньо пов'язані з виробництвом та реалізацією товарів або послуг. Для підприємств харчової промисловості вона є ключовим джерелом отримання прибутку. Ефективність такої діяльності для будь-якого суб'єкта господарювання залежить від взаємодії факторів зовнішнього та внутрішнього середовищ [10].

Зовнішнє середовище як сукупність факторів, з якими взаємодіють підприємства та які відображають стан середовища, в якому здійснюється господарська діяльність. З одного боку, ці фактори можуть стати поштовхом до розвитку, а з іншого, є каталізаторами проблем для керівників підприємства. Зовнішнє середовище має визначальний вплив на результативність діяльності підприємств. Зокрема, у розвинених країнах вплив внутрішніх чинників становить дві третини, а зовнішніх – одна третина. Для України ситуація дещо інша, зовнішнім факторам належить вагомніше значення.

Залежно від характеру впливу фактори зовнішнього середовища поділяють на дві групи: макросередовища та мікросередовища. На рис. 1.1 наведено структуру макро- та мікросередовища, в якому відображений взаємозв'язок між факторами впливу макро- та мікросередовища на основну діяльність підприємства [11].

Рис. 1.1 Структура впливу макро- та мікросередовища на підприємство
Джерело: розроблено на основі даних [12]

Макросередовище підприємства являють собою фактори зовнішнього середовища, які не контролюються підприємством та мають опосередкований вплив на нього. Мікросередовище підприємства – фактори, які не контролюються підприємством, але при цьому мають безпосередній вплив на успішність його діяльності. Фактори мікросередовища є провідником впливу на підприємство через зрушення, які відбуваються у макросередовищі.

Вагомий вплив на ефективність основної діяльності підприємства мають внутрішні фактори. Внутрішнє середовище підприємства характеризується внутрішніми змінними та містить в собі комплекс взаємопов'язаних підсистем – соціальної, матеріально-технічної, інформаційної, структури управління, технологічної та фінансово-економічної, за допомогою яких здійснюється процес управління та досягнення цілей усієї системи.

Схематично найбільш значущі фактори внутрішнього і зовнішнього середовища, що впливають на діяльність підприємства, подано на рис. 1.2.

Рис. 1.2 Фактори впливу внутрішнього і зовнішнього середовища на діяльність підприємств аграрного виробництва

Джерело: розроблено на основі [10]

До найважливіших інструментів оцінки стратегій економічної поведінки сільськогосподарських підприємств щодо диверсифікації виробництва є SWOT-аналіз. Він дає змогу виявити і візуально чітко відобразити сильні та слабкі сторони внутрішнього середовища, а також можливості та загрози, які виходять із зовнішнього середовища. Відповідну оцінку наведено в табл. 1.1.

Таблиця 1.1

SWOT-аналіз диверсифікації в сільськогосподарських підприємствах

Середовище	Позитивний вплив	Негативний вплив
	Сильні сторони	Слабкі сторони
Внутрішнє середовище	Підвищення рівня конкурентоспроможності підприємства. Формування джерел отримання додаткових прибутків. Зниження рівня сезонності виробництва. Покращення показників ефективності використання виробничих ресурсів. Зниження рівня економічних ризиків. Підвищення рівня адаптивності підприємства до змін у зовнішньому середовищі.	Скорочення вигод від спеціалізації виробництва. Зниження ефекту від масштабу виробництва. Вищий рівень ризикованості інвестицій в нові галузі й виробництва. Необхідність освоєння нових технологій. Ускладнення процесу управління підприємством.
	Можливості	Загрози
Зовнішнє середовище	Розширення кола споживачів та освоєння нових ринків. Підвищення рівня інвестиційної привабливості підприємства. Отримання вигод від цінових тенденцій на нових ринках. Ширші можливості участі в державних програмах та отримання державної фінансової підтримки.	Зростання кількості ринкових конкурентів. Розширення кількості нормативів та положень, під дію яких підпадає підприємство. Ускладнення маркетингової інформації. Ускладнення системи відносин з економічними партнерами.

Джерело: складено на основі [13]

Аналіз зазначених факторів внутрішнього та зовнішнього середовища в табл. 1.1, що відіграють визначальну роль у процесі життєдіяльності підприємств, показав, що найбільш впливовими на конкурентоспроможність підприємств слід вважати: потреби споживачів, в том числі ексклюзивні, індивідуальні, а також можливості підприємств для їх задоволення; стан вітчизняної сировинної бази та можливості підприємств зменшувати собівартість виробництва за рахунок здешевлення матеріальних витрат та державна підтримка галузі.

Таким чином, на економічну ефективність впливає низка позитивних і негативних факторів. До шляхів підвищення ефективності діяльності підприємства відносять сукупність конкретних заходів як в технічному, організаційному, так і соціально-економічному напрямках діяльності, адже тільки тоді за їх допомогою можна буде досягти поліпшення якості та конкурентоспроможності продукції підприємства й економії їхніх ресурсів. Підвищення економічної ефективності діяльності суб'єкта господарювання залежить не лише від зовнішніх чинників та факторів впливу, але й від стратегії розвитку самого підприємства, його ефективної системи менеджменту на усіх рівнях.

1.3 Аналіз аграрного сектору України

Аграрний сектор України є одним із найперспективніших в економіці та забезпечує збереження національної ідентичності, й підтримку розвитку сільських територій. Більшість населення в сільській місцевості працюють саме в сільському господарстві як співробітники підприємств, фермерських господарств чи на власних підсобних ділянках. Станом на 2020 рік з 41,7 млн осіб, що проживають в Україні, сільське населення становило понад 12,8 млн осіб.

Незважаючи на тенденцію до його зменшення через процеси урбанізації в державі відчувається дефіцит кваліфікованої робочої сили в сільському господарстві. Частка сільського населення становить 30,7% від загальної більшості, проте лише 30% сільського населення є працездатного віку. Слід враховувати факт, що частина населення зареєстрована в сільській місцевості, а працює в містах. Більш детально кількість найманих працівників агропромислового комплексу можна розглянути на табл. 1.2.

Таблиця 1.2

Кількість найманих працівників в АПК України, тис. осіб

Показник	2015	2016	2017	2018	2019	Відхилення
Усього	5930,0	5849,6	5844,9	5999,5	6014,9	84,9

Продовження табл. 1.2

Сільське, лісове та рибне господарство	569,4	583,4	558,1	545,7	523,7	-45,7
у т. ч. сільське господарство	502,7	515,0	490,9	481,4	463,2	-39,5
Промисловість	2241,4	2168,4	2142,6	2101,4	2008,4	-233
у т. ч. виробництво харчових продуктів	319,5	312,5	322,3	321,5	310,5	-9
У відсотках до загального підсумку						
Усього	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	X
Сільське, лісове та рибне господарство	9,6	10,0	9,5	9,1	8,7	-0,9
у т. ч. сільське господарство, мисливство	8,5	8,8	8,4	8,0	7,7	-0,8
Промисловість	37,8	37,1	36,7	35,0	33,4	-4,4
у т. ч. виробництво харчових продуктів	5,4	5,3	5,5	5,4	5,2	-0,2

Джерело: складено на основі [14]

Як показав аналіз даних таблиці 1.2, чисельність найманих працівників в АПК протягом 2015-2019 років мало тенденцію до зменшення, що спричинено насамперед модернізацією виробництва як у сільському господарстві, так і в переробній промисловості.

Розмір заробітної плати в АПК України є нижчим за середній її рівень у державі. Особливо це прослідковується в сільському господарстві, де її рівень становить лише 84% від середньої зарплати в Україні (табл. 1.3).

Таблиця 1.3

Середньомісячна номінальна заробітна плата штатних працівників у галузях АПК України, грн

Показник	2015	2016	2017	2018	2019	Відхилення, +/-
Усього	4195	5183	7104	8865	10497	6302
Сільське, лісове та рибне господарство	3309	4195	6057	7557	8856	5547
у т. ч. сільське господарство	3140	3916	5761	7166	8738	5598
Промисловість	4789	5902	7631	9633	11788	6999
з неї виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів	4184	5182	6756	8338	9986	5802
У відсотках до середньомісячної номінальної заробітної плати штатних працівників загалом по економіці						
Сільське, лісове та рибне господарство	78,9	80,9	85,3	85,2	84,4	5,5
у т. ч. сільське господарство	74,8	75,6	81,1	80,8	83,2	8,4
Промисловість	114,2	113,9	107,4	108,7	112,3	-1,9
з неї виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів	99,7	100,0	95,1	86,5	95,1	-4,6

Джерело: складено на основі [14]

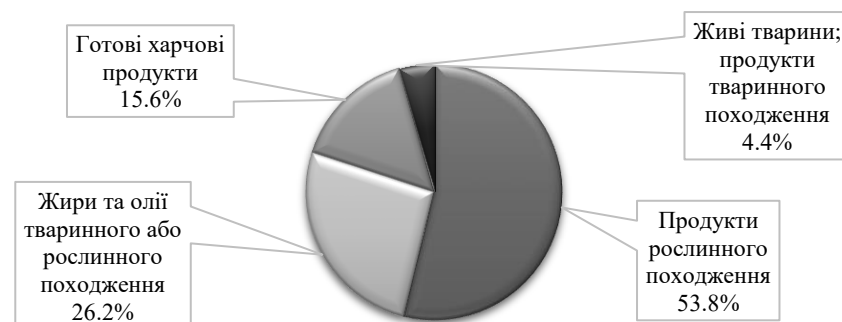
Аналіз даних табл. 1.3 показав, що одночасно зі зменшенням чисельності працівників в АПК зростає рівень заробітної плати.

Сільськогосподарська діяльність є одним із видів зовнішньоекономічної діяльності України, де аграрний сектор займає важливе місце у формуванні ВВП і є основоположним у національній економіці, коли переважна частка сільськогосподарської продукції експортується за кордон і, водночас, певна продукція імпортується до України, що в загальному обсязі формує зовнішньоекономічну діяльність ринку.

Важливим індикатором рівня ефективності аграрної галузі виробництва є ринок. Визначними особливостями ринку сільськогосподарської продукції є: залежність від кон'юнктури; сезонність виробництва, низькоеластичний попит; недостатньо рівна та чесна конкуренція (агрохолдингів та фермерських господарств); діяльність згідно з чинним законодавством України [15].

Сільське господарство — одна з основних галузей матеріального виробництва, що забезпечує населення продуктами харчування, а промисловість — сировиною. На її частку припадає близько 16% вартості всієї продукції матеріального виробництва [16].

За даними Державної служби статистики, зовнішньоторговельний обсяг експорту товарів України на січень – лютий 2020 р. склав 8,1 млрд дол. США, а продукція АПК – 3,7 млрд дол. США, або 46% у загальному експорті товарів. Загальний імпорт товарів України становить 8,5 млрд дол. США в даному періоді, а імпорт сільськогосподарської продукції склав 1,1 млрд дол. США, що налічує 12,4% загального обсягу імпорту [17].

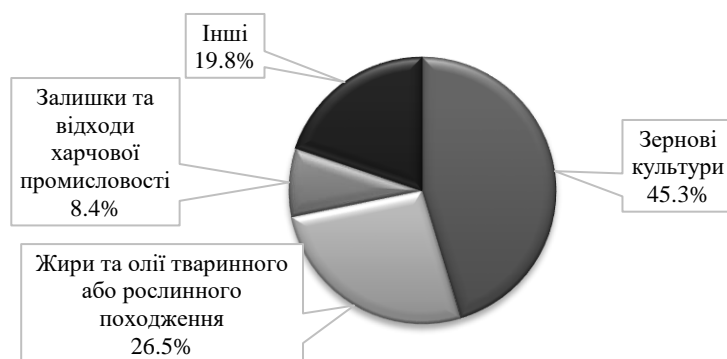

Рис. 1.3 Структура сільськогосподарського експорту України за січень – лютий 2020 р., %

Джерело: розроблено на основі [17]

Аналізуючи структуру експорту сільськогосподарської продукції України за перший квартал 2020 р. (рис. 1.3), переважну частку займають продукти рослинного походження (2 млрд дол. США – 53,8%), а основними експортоорієнтованими статтями є зернові культури (1,7 млрд дол. США, або 45,3% від загального експорту АПК), де переважну частку формує експорт кукурудзи, жири та олії тваринного або рослинного походження (977 млн дол. США, або 26,2%), в яких переважає частка соняшникової олії, залишки та відходи харчової промисловості (313,1 млн дол. США, або 8,4%), інші види продукції займають у загальній структурі 19,8% [18].

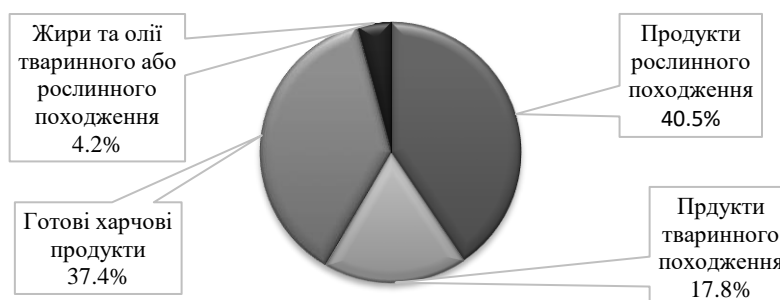

Рис. 1.4 Структура сільськогосподарського імпорту України за січень – лютий 2020 р., %

Джерело: розроблено на основі [17]

Аналізуючи структури імпорту сільськогосподарської продукції України за січень – лютий 2020 р. (рис. 1.4), переважну частку займають продукти рослинного походження (430 млн дол. США – 40,5%); вагому частину займають

готові харчові продукти (397 млн дол. США – 37,4%), а основними імпортоорієнтованими статтями є їстівні плоди та горіхи (144,2 млн дол. США – 13,6% від загального експорту АПК), насіння і плоди олійних рослин (125,2 млн дол. США – 11,8%), риба та ракоподібні (113,4 млн дол. США – 10,7%). Інші види продукції займають у загальній структурі 64%.

За аналізом зовнішньої торгівлі агропродовольчою продукцією (за період січень – серпень 2021 року у порівнянні з періодом січня – серпня 2020 року) в Україні збільшився експорт та імпорт товарів усіх видів:

- імпорт +20,5%;
- експорт +9,5%;
- сальдо +5,0%.

У товарній структурі міжнародної торгівлі агропродукцією у січні – липні 2021 року найбільше з України експортують:

- олія сояшникова 25,2%;
- кукурудза 23,8%;
- пшениця 13,9%.

Азійські країни займають найбільшу нішу в експорті української агропродукції понад 50%. За період січень – серпень 2021 року Україна найбільше екпортувала до країн Азії – на 7,57 млрд дол. США, ЄС – на 4,09 млрд дол. США, Африки – 1,91 млрд дол. США, країн СНД – на 0,84 млрд дол. США, Північної та Південної Америки – на 0,16 млрд дол. США.

До країн з найбільшим експортом української аграрної продукції у 2021 році стали Китай (2,7 млрд дол. США), Індія (1,06 млрд дол. США), Нідерланди (1,02 млрд дол. США, Єгипет (0,8 млрд дол. США) та Туреччина (0,6 млрд дол. США)

Найбільша частка імпорту в Україну з ЄС у 2021 році становить 48,8% (2,34 млрд дол. США), з Азії –20% (0,96 млрд дол. США) та з Північної та Південної Америки –13,3% (0,64 млрд дол. США). Найбільше імпортують в Україну морожену рибу – 4,9%, насіння сояшнику – 4,2 та інші харчові продукти – 4,4% [19].

Аграрний сектор економіки України є привабливим та перспективним для інвестування. Орієнтири для інвестицій визначаються тим, що Україна має ресурси для виробництва якісної сільськогосподарської продукції і знаходиться поблизу від міжнародних ринків. Основний орієнтир і пріоритет аграрного сектора визначається головним природним засобом виробництва – землею, від якості використання якого залежить його ефективність (прибутковість). Україна має природні переваги в сільському господарстві – відомий у світі високоплідородний ґрунт, сприятливі кліматичні умови для аграрного виробництва, вдале географічне розташування, неускладнений доступ до земельних ресурсів, а також девальвація гривні [20]. Аграрний сектор є стратегічним вектором розвитку економіки, який характеризує об'єми пропозиції та вартість основних видів продовольства для населення країни, формує валютні прибутки держави за рахунок експорту, визначає стан і тенденції розвитку сільських територій. Агросектор є базою для розвитку інших секторів економіки, що забезпечує продовольчу безпеку всередині країни, вирішує питання зайнятості населення, і стимулює стратегічний розвиток [21].

В сучасних умовах економічний розвиток країн визначається ступенем їх активної участі в інвестиційному процесі, який є джерелом фінансування галузей економіки України [22]. Динаміку надходження капітальних інвестицій сільське господарство України можна детально розглянути на табл 1.4.

Таблиця 1.4

Динаміка капітальних інвестицій в економіку України за період 2010–2019 рр.

Показник	2010	2015	2016	2017	2018	2019
Капітальні інвестиції в економіку, млн. грн.	180575,4	273116,3	359216,2	448461,5	578726,5	584448,6
Темп приросту інвестицій в економіку, %	-	151,1	131,4	124,7	129,1	115,6
Капітальні інвестиції в сільське господарство, млн грн	10817,8	29309,8	49660,1	63400,7	65059,5	55254,1
Питома вага інвестицій у сільське господарство, %	6,0	10,6	13,8	14,0	11,3	9,4
Темп приросту інвестицій у сільське господарство, %	-	270,8	169,5	127,6	102,7	85,0

Джерело: складено на основі [23]

В результаті аналізу даних табл. 1.4, маємо динаміку капітальних інвестицій в економіку України та визначено рівень інвестиційної активності у сільському господарстві. Спостерігається позитивна динаміка капітальних інвестицій в економіку України в цілому, починаючи з 2010 р., оскільки спостерігається досить високий приріст інвестицій майже кожного наступного року. Але частка капітальних вкладень у сфери сільського господарства має, тенденцію до щорічного скорочення, особливо воно спостерігається у 2019 році у порівнянні з 2018 роком, більш, ніж на 17%.

Зниження активності інвестиційної діяльності сільського господарства пояснюється нестабільними факторами макроекономічного та політичного стану країни, початком глобальної світової економічної кризи, обмеженням купівельної спроможності населення, девальвацією національної валюти, низькими показниками ефективності діяльності аграрного сектору. Слід зазначити, що інвестування на тому рівні, що здійснюється (у середньому близько 10% від загальної суми капітальних інвестицій) є досить низьким, оскільки аграрний сектор має високий потенціал розвитку та значну потенційну інвестиційну привабливість [24].

Капітальні інвестиції в агропродовольчі сектори економіки за січень-вересень 2021 року склали 48828,9 млн грн, з них у сільське господарство – 33338,8 млн грн (68,3%), у харчову промисловість – 15490,1 млн грн (31,7%).

У структурі капітальних інвестицій в економіку вкладення у виробництво агропродовольчої продукції у січні-вересні 2021 року зайняли 14,7%.

У січні-вересні 2021 року порівняно з відповідним періодом 2020 року було забезпечено зростання капітальних інвестицій у аграрне виробництво і харчову промисловість на 13,1 %, а отже поглиблення інвестиційної кризи було призупинено. При цьому, зростання обсягів вкладень було досягнуто лише в аграрному секторі економіки, тоді як у харчовій промисловості, навпаки, відбувався їх спад. Темпи зростання капітальних інвестицій в аграрних секторах економіки у 2,2 рази вищі, ніж в середньому по економіці.

Індекси змін обсягів капітальних інвестицій у відсотках за січень-вересень

2021 року до відповідного періоду минулого року такі:

- сільське господарство і мисливство – 119,7%;
- лісове господарство – 331,0%;
- рибне господарство – 121,5%;
- харчова промисловість – 95,3%.

За даними Державної служби статистики України, капітальні вкладення в землю і в довгострокові біологічні активи рослинництва та тваринництва також зросли. Їх обсяги за січень-вересень 2021 року склали відповідно 1,3 млрд грн і 3,6 млрд грн.

Порівняно з харчовою промисловістю сільське господарство зберегло пріоритетність для інвестування, а також посилило свої позиції.

Висока інвестиційна привабливість галузі є ключовим фактором підвищення її конкурентоспроможності, забезпечення високих і стійких темпів економічного зростання [25]. На (рис. 1.5) представлено аналіз та динаміку капітальних інвестицій в економіку України, визначено рівень інвестиційної активності у сільському господарстві та побудовано дворічний прогноз інвестиційної діяльності.

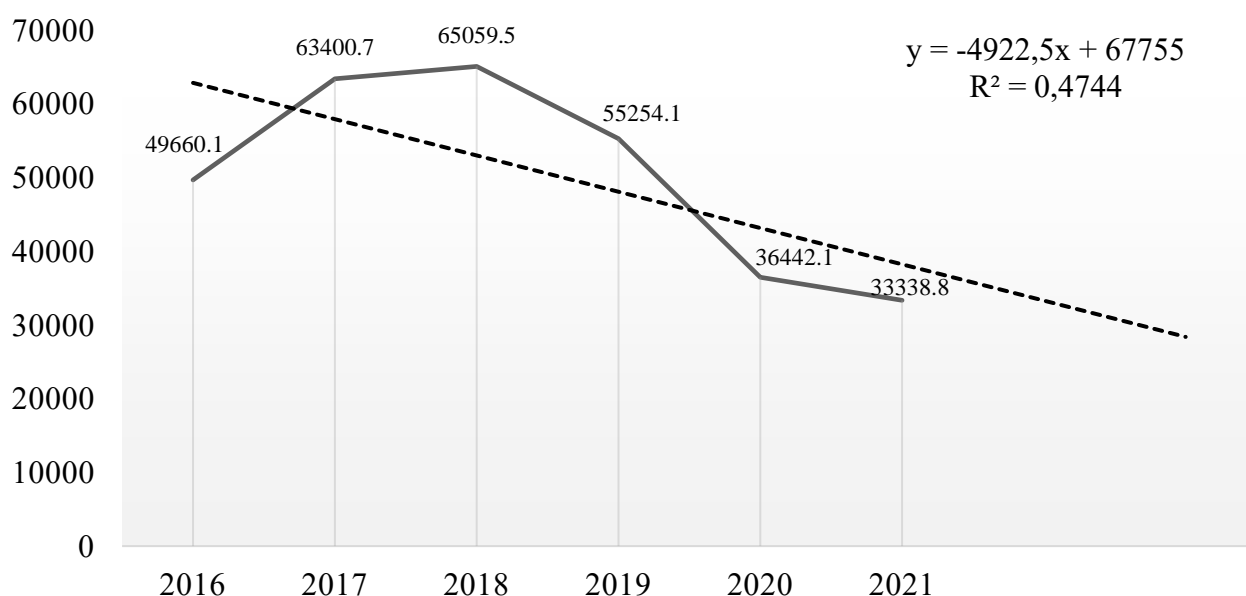

Рис. 1.5 Динаміка капітальних інвестицій у сільське господарство в Україні за 2016–2021 рр., млн грн

Джерело: складено на основі [14]

В результаті аналізу динаміки капітальних інвестицій у сільське господарство, спостерігається позитивна динаміка капітальних інвестицій в економіку України на період з 2016 по 2018 рр., оскільки спостерігається досить високий приріст інвестицій. Але частка капітальних вкладень у сфері сільського господарства має тенденцію до щорічного скорочення, особливо воно спостерігається у 2020 році в порівнянні з 2019 роком, більш, ніж на 34%.

Для прогнозування капітальних інвестицій у сільське господарство в Україні була побудована лінійна лінія тренду на основі точкової діаграми за фактичними даними минулих періодів, де за дворічним прогнозом передбачається негативний тренд капітальних інвестицій у сільське господарство.

Для визначення достовірності прогнозу було використане значення похибки апроксимації (R^2). Чим ближче значення (R^2) до одиниці, тим точніше обрана модель відбиває тенденцію розвитку, що дозволяє більше довіряти результатам прогнозування.

Функція тренду визначає загальну тенденцію зміни показників часового ряду. Функція тренду капітальних інвестицій за 2016–2021 рр. є такою:

$$I = -4922,5t + 67755, \text{ (коефіцієнт апроксимації } R^2 = 0,4744),$$

де I – обсяг інвестицій у відповідному році, млн грн;

t – номер року в періоді.

Зниження активності інвестиційної діяльності сільського господарства пояснюється нестабільними факторами макроекономічного та політичного стану країни, початком глобальної світової економічної кризи, обмеженням купівельної спроможності населення, девальвацією національної валюти та низькими показниками ефективності діяльності аграрного сектору [26].

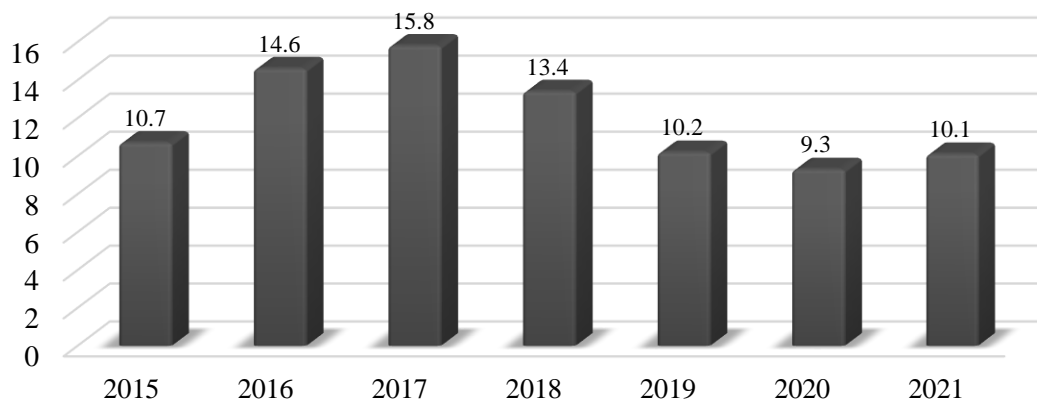

Рис. 1.6 Частка освоєних інвестицій у загальному обсязі у січні-вересні 2021 року, %

Джерело: розроблено на основі [27]

В результаті аналізу частки освоєних інвестицій у загальному обсязі, у січні-вересні 2021 року бачимо, що частка освоєних інвестицій зростає і досягає піку в 2017 році, а вже включно до 2020 року має негативний характер, тобто спад у відсотковому показнику. У 2021 році показник починає зростати та становить 10,1%, що свідчить про збільшення частки освоєння інвестицій в сільському, лісовому й рибному господарств.

Одним з орієнтирів для інвесторів є індекс інвестицій. За своєю суттю він являє собою індикатори, що показують розвиток окремих галузей або загальний розвиток економіки. Детально розглянути індекс інвестицій систематизований за роками, можна на (Рис. 1.7).

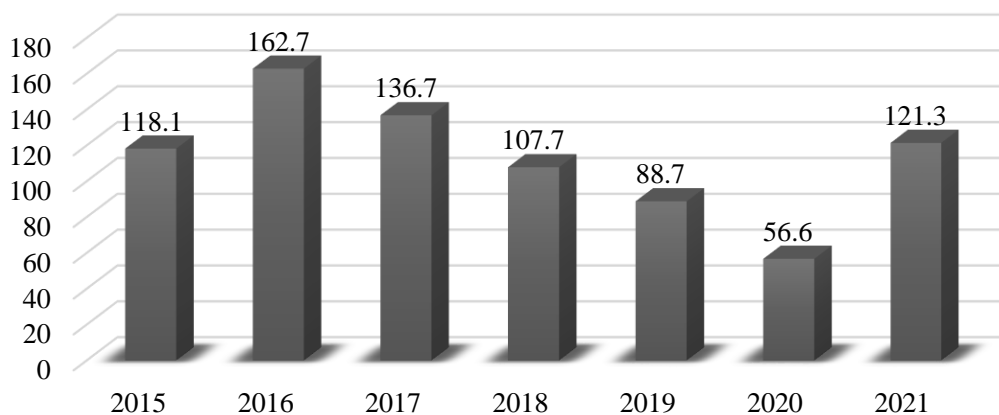

Рис. 1.7 Індекси інвестицій за січень-вересень 2021 року до відповідного періоду 2020 року, %

Джерело: розроблено на основі [27]

Аналіз індексу інвестицій за січень-вересень 2021 року, до відповідного періоду 2020 року показав, що пікового значення індекс інвестицій набув у 2016 році та надалі продемонстрував спадний характер включно до 2020 року. У 2021 році ситуація значно покращилась і показник зупинився на позначці 121,3% в порівнянні за певний період 2020 року, а саме 56,6%. З чого можемо дійти висновку стосовно зростання кількості надходження інвестицій в аграрний сектор у 2021 році, що також показує перспективність даного сектору для економіки України вцілому.

Основними факторами, що негативно впливають на активність вітчизняних та іноземних інвесторів стосовно аграрного сектору України, є:

- нестабільність і невизначеність законодавства в сфері аграрного сектору, невизначеність у питаннях власності, особливо на природні ресурси;
- девальвація національної валюти;
- високі відсоткові ставки за кредитами;
- недосконала податкова система держави, що має тенденцію до частих змін;
- відсутність ринкових механізмів, що ефективно регулюють цінові відносини між головними суб`єктами сільськогосподарського ринку;
- низький рівень захищеності інвестицій та прав інвесторів;
- низький рівень державної підтримки сільськогосподарських виробників тощо.

На розвиток інвестиційної та залежної від неї виробничої діяльності в аграрному секторі впливає комплекс різноманітних чинників мікро- та макросередовища, їх оптимальне поєднання дає можливість ефективно працювати як сільськогосподарським підприємствам, так і окремим галузям [28].

Таким чином, аграрний сектор України залишається одним із найперспективніших в економіці та має сприятливі передумови для подальшого розвитку, а також є привабливий для інвестування, оскільки тому сприяють певні фактори такі, як в першу чергу родючі ґрунти, сприятливі кліматичні умови для аграрного виробництва, вдале географічне розташування, неускладнений доступ до земельних ресурсів, девальвація гривні та інше.

1.4 Характеристика аграрного сектору Німеччини

Аграрні сектори України та Німеччини мають багато спільного, але, водночас, і суттєво відрізняються за рівнем забезпеченості ресурсами, ефективністю, а отже і продуктивністю. Станом на 2021 рік з 83,1 млн осіб, що проживають в Німеччині, кожен п'ятий житель входить в місцеві кооперативи.

Місцеві фермерські кооперативи займають вагоме місце в аграрній галузі Німеччини. Корпоративна форма господарювання в аграрному секторі передбачає створення кооперативів сільгоспвиробників, які можуть забезпечувати сільгоспвиробників – учасників кооперативу послугами, необхідними для їхньої діяльності – це [29]:

- постачання засобів виробництва для учасників кооперативів;
- послуги по механізації, тобто спільне використання техніки, придбаної й наданої в оренду;
- переробка та реалізація виробленої продукції учасниками кооперативу і реалізація їхньої продукції;
- збут і реалізація – продаж продукції учасників на вигідних умовах.

Їх метою є підтримка економічної й господарської діяльності. Основним завданням усіх учасників вважається досягнення успіхів у сільському господарстві і підприємницькій діяльності, а також допомога в розвитку іншим членам кооперативу.

У Німеччині зосереджена велика кількість невеликих сімейних ферм, для діяльності яких, було відведено близько 5% землі під сільське господарство. Кооперативний рух в Німеччині приваблює велику кількість інвесторів. Завдяки підтримці уряду, багато німецьких кооперативів стають конкурентоспроможними фірмами. Практично половина усієї продукції аграрної галузі реалізуються саме їхніми зусиллями. Їх основним завданням є закупівля сировини, виробництво й подальша доставка продукції в господарства учасників кооперативу, що також можуть реалізовувати продукцію самостійно. Таким чином, від кооперативного товариства фермерам поставляється до 50% всіх кормів і добрив [30].

Сільськогосподарські підприємства здебільшого мають форму сімейних ферм: основна робоча сила господарства - це власники та члени їхніх сімей. Згідно Федерального міністерства продовольства та сільського господарства Німеччини, станом на 2019 рік серед приблизно 940 000 працівників аграрного сектору члени селянських господарств становлять найбільшу групу, яка налічує приблизно 449 100 осіб. До них додаються понад 204 600 найманих працівників, а також 286 300 сезонних робітників, які здійснюють допомогу фермерам.

Незважаючи на високу густину населення, половину території Німеччини становлять землі сільськогосподарського призначення. Майже мільйон людей приблизно в 275 400 фермерських господарствах виробляють товари загальною вартістю понад 50 мільярдів євро на рік [31].

Станом на 2020 рік внесок сільського господарства до німецької економіки становить 0,74%. Це значно нижче, ніж середній показник серед країн ЄС – 2,4% [32].

За даними статистичної служби Європейської комісії, зовнішньоторговельний обсяг експорту товарів Німеччини у 2020 році склав 1,57 трлн дол США, а продукція АПК – 81,24 млрд дол США, або 5,17% у загальному експорті товарів. Загальний імпорт товарів Німеччини становить 1,39 трлн дол. США в даному періоді, а імпорт сільськогосподарської продукції склав 99,64 млрд дол США, що налічує 7,16% загального обсягу імпорту.

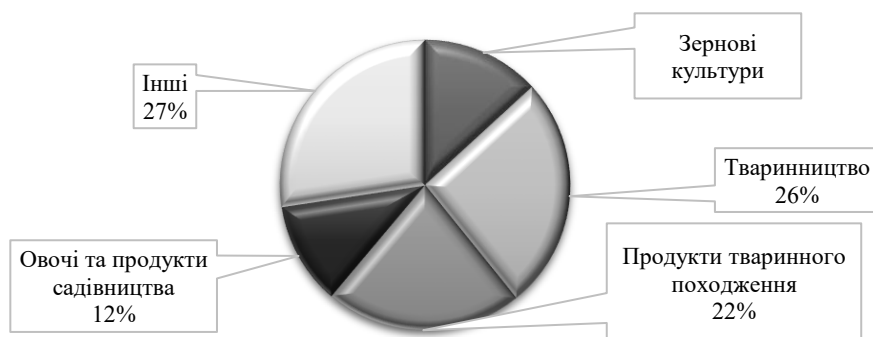

Рис. 1.8 Структура сільськогосподарського експорту Німеччини за 2020р.

Джерело: складено на основі [33]

На основі аналізу структури експорту сільськогосподарської продукції Німеччини за 2020 р., переважну частку займають тваринництво, що становить 26% та продукція тваринного походження – 22%. Аграрний сектор Німеччини належить до чотирьох найбільших виробників Європейського союзу. Цей успіх ґрунтується насамперед на тваринництві: жодна інша європейська країна не виробляє більше молока та більше свинини. Поряд з тваринницькою продукцією, сільське господарство Німеччини виробляє продовольчі зернові культури, що займають 13% експорту, овочі та продукти садівництва – 12% та інші види продукції – 27% [33].

Ефективність сільськогосподарського виробництва в Німеччині істотно вища за середній рівень у ЄС. За обсягом сільськогосподарського виробництва, а також виробництва зерна і продукції тваринництва Німеччина поступається лише Франції. Завдяки застосуванню новітніх промислових технологій і механізації сільського господарства досягається висока продуктивність праці.

Близько 80% товарної продукції сільського господарства складає тваринництво, потребам якого підпорядковане рослинництво. Головні галузі тваринництва спрямовані на виробництво молока, свинини і птиці. Скотарство, будучи основною галуззю тваринництва Німеччини, дає більше 40% всієї продукції сільського господарства, причому основна частина припадає на молоко (близько 25%).

Німеччина – країна, яка має високий рівень організації сільського господарства, ефективність виробництва якої дозволяє тримати зарплати в галузі на гідному рівні, а робота в аграрному секторі вважається дуже перспективною. Політика в аграрній сфері дозволила Німеччині вивести сільське господарство в ряд високотехнологічних галузей, а населення країни отримало доступ до якісної продукції [30].

Країни ЄС є найбільшим ринком збуту для аграрної продукції Німеччини (рис. 1.9).

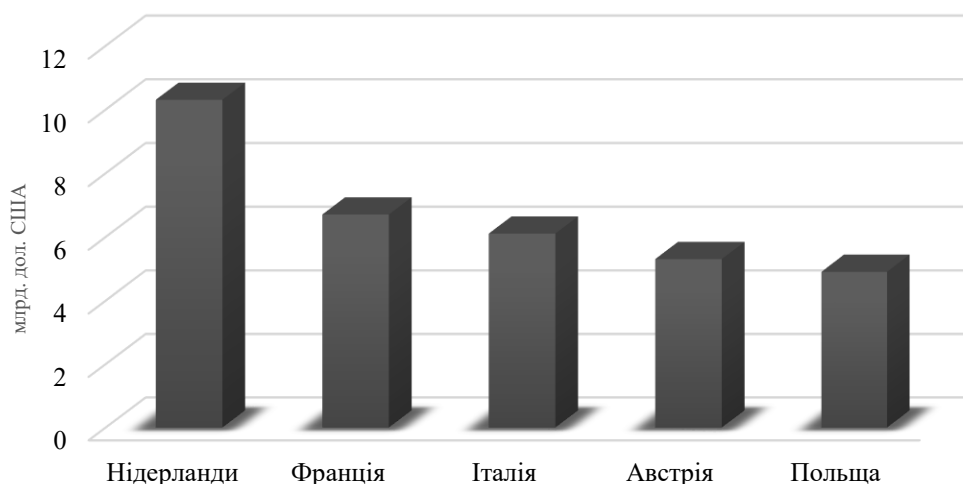

Рис. 1.9 Країни експортери аграрної продукції у 2019 р.

Джерело: складено на основі [34]

Аналіз країн експортерів аграрної продукції у 2019 р. показав, що країнами з найбільшим експортом німецької аграрної продукції у 2019 році стали Нідерланди (10,3 млрд дол. США), Франція (6,7 млрд дол. США), Італія (6,1 млрд дол. США), Австрія (5,3 млрд дол. США) та Польща (4,9 млрд дол. США) [33].

Згідно Федерального статистичного управління Німеччини (Destatis), Німеччина є третім за величиною імпортером сільськогосподарської продукції після США та Китаю у світі. У 2019 році Німеччина імпортувала сільськогосподарської продукції, орієнтованої на споживача, на 99,64 млрд доларів, див. рис. 1.10.

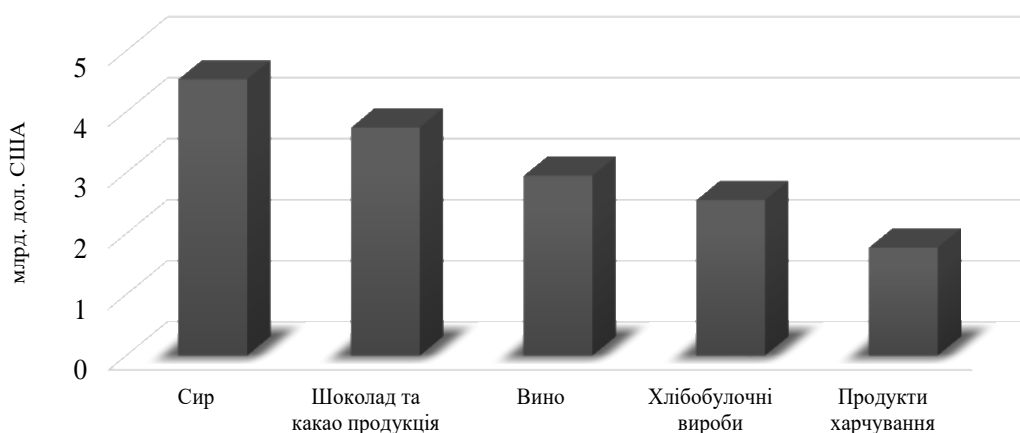

Рис. 1.10. Імпорт сільськогосподарської продукції Німеччини у 2019 р.

Джерело: складено на основі [34]

Як показав аналіз імпорту сільськогосподарської продукції Німеччини у 2019 р. що, основний імпорт сільськогосподарської продукції є сир – 4,53 млрд дол. США; шоколад та какао продукція – 3,74 млрд дол. США; вино – 2,95 млрд дол. США; хлібобулочні вироби – 2,55 млрд дол. США, продукти харчування – 1,77 млрд дол. США та ін.

Основними торговими партнерами Німеччини в сфері імпорту сільськогосподарської продукції є країни ЄС (Польща, Італія, Франція, Чехія та ін.), за ними йдуть Швейцарія, Туреччина, Китай, США, Бразилія та В'єтнам [35]. Загалом Німеччина є нетто-імпортером продуктів харчування та кормів. За останні десять років імпорт продовольства стабільно зростає через зростання попиту на іноземні та екзотичні продукти [34].

За даними AgFunder та F&A Next 2018 року Німеччина зайняла 4 місце серед усіх країн ЄС за обсягом інвестицій в агропромисловість, уклавши 21 угоду вартістю \$109 млн. Понад 30% стартапів зосереджені на рослинній продукції та переробці, а 10% — на агротехніці. Високий науковий потенціал дозволяє країні масштабувати агропромислові стартапи на міжнародному рівні.

Німеччини має значний науковий потенціал для масштабування стартап-інновацій, покликаних зробити сільське господарство більш ефективним, стійким і продуктивним. Країна спирається на свою довгу історію досліджень і розробок, приділяючи особливий акцент технологічним інноваціям через свої академічні установи. Університет Гумбольдта в Берліні, TU Мюнхен, Університет Крістіана-Альбрехта в Кілі та Hochschule Weihenstephan-Triesdorf беруть на себе провідну роль у перенесенні досліджень у підприємництво. Зокрема, Фрауенгофер Інститут, наукова установа, виявився потужним гравцем у сфері агтех-інновацій [36].

Залучення допомоги держави є важливою складовою розвитку багатьох галузей економіки Німеччини. Дотації для сільського господарства є важливим інструментом впливу на політику збоку німецького уряду. Німецький уряд намагається підтримувати сільське господарство і штучно тримати ціни на продукти харчування на стабільному (низькому) рівні.

Німеччина є країною з федеральним устроєм з чітким поділом на федеральні та земельні програми, закони та уряди. Практично кожне федеральне міністерство має програми підтримки для бізнесу — від підтримки сільського господарства до забезпечення пільговими кредитами.

Окрім федеральної підтримки підприємці можуть розраховувати на різноманітні регіональні програми фінансування. У кожній федеральній землі є теж свої міністерства, що мають свої локальні програми. Бюджети та різноманіття програм залежить від земельного бюджету. Важливу роль у цьому відіграють місцеві філіали Торговельної палати (ІНК, Industrie- und Handelskammer). Вони виступають таким собі медіатором між державою і підприємцями та надають велику кількість корисної інформації для підприємців [37].

Таким чином, сільське господарство Німеччини в повній мірі відповідає іншим галузям німецької економіки за своєю ефективністю та високотехнологічним характером. Незважаючи на те, що у ній зайнято лише 2-3% від загальної кількості працездатного населення країни, вона повністю забезпечує внутрішні потреби Німеччини за основними видами продовольства. В основному завдяки застосуванню сучасних агропромислових технологій у сільському господарстві країни, включно з комплексною автоматизацією та механізацією сільськогосподарських робіт.

Висновки до розділу 1

Аналіз значення аграрної галузі в економіці країни показав, що згідно Концепції Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2022 року, аграрний сектор економіки, базовою складовою якого є сільське господарство, формує продовольчу, у визначених межах економічну, екологічну та енергетичну безпеку, забезпечує розвиток технологічно пов'язаних галузей національної економіки та створення соціально-економічних умов сільського розвитку.

В свою чергу, аналіз впливу факторів на ефективність аграрного

виробництва показав, що підвищення економічної ефективності діяльності суб'єкта господарювання залежить не лише від зовнішніх чинників та факторів впливу, але й від стратегії розвитку самого підприємства, його ефективної системи менеджменту на усіх рівнях.

Як показав аналіз, аграрна галузь економіки України є перспективною та інвестиційно привабливою оскільки тому сприяють низка факторів. Аграрна галузь є стратегічним вектором розвитку економіки, який характеризує об'єми пропозиції та вартість основних видів продовольства для населення країни, формує валютні прибутки держави за рахунок експорту, визначає стан і тенденції розвитку сільських територій. Агросектор є базою для розвитку інших секторів економіки, що забезпечує продовольчу безпеку всередині країни, вирішує питання зайнятості населення, і стимулює стратегічний розвиток.

Аналіз характеристики аграрного сектору економіки Німеччини показав, що аграрні сектори України та Німеччини мають багато спільного, але, водночас, і суттєво відрізняються за рівнем забезпеченості ресурсами, ефективністю, а отже і продуктивністю. Ефективність сільськогосподарського виробництва в Німеччині істотно вища за середній рівень у ЄС. Завдяки застосуванню новітніх промислових технологій і механізації сільського господарства досягається висока продуктивність праці.

РОЗДІЛ 2 ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ АГРАРНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ

2.1 Зарубіжний досвід державного регулювання аграрної галузі

Зарубіжний досвід державного регулювання являє собою важливу складову на шляху модернізації аграрної галузі економіки країни. Для розвитку сільського господарства України, фермерські господарства відіграють визначальну роль, що зумовлена соціальноекономічною ефективністю, що досягається за сприятливих умов функціонування, формування яких повинно стати важливою складовою державної аграрної політики. Українське сільське господарство працює значно нижче свого потенціалу. Найефективнішим засобом регулювання сільського господарства виступає державна підтримка, оскільки її застосування безпосередньо пов'язано із забезпеченням продовольчої безпеки, підвищенням рівня життя селян.

Аграрний сектор вимагає оптимального сполучення державного регулювання і ринкових важелів, а також потребує удосконалення практики державного впливу на макро- і мікроекономічні процеси в аграрному секторі економіки та пов'язаних з ним галузях. Цьому підтвердженням слугують наведені методи регулювання формування та розвитку аграрного сектору і регіональних ринків (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Методи регулювання аграрного сектору економіки

Правова основа регулювання		
Адміністративні методи регулювання		
Встановлення порядку реєстрації й ліцензування аграрних підприємств	Регламентация діяльності аграрних підприємств	Стандартизація та сертифікація
Встановлення квот для зовнішньоекономічної діяльності	Державне замовлення на контракти	Адміністративні заборони й обмеження
Аграрний сектор економіки держави		

Продовження табл. 2.1

Економічні методи регулювання аграрного сектору		
Фінансово-кредитне регулювання	Податкове регулювання	Інвестиційне регулювання
Регулювання цін	Бюджетне регулювання	Регулювання розвитку регіональних ринків
Закони України, Укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України, розпорядження міністерств, відомств, комітетів, рішення місцевих адміністрацій		

Джерело: розроблено на основі [38]

Суб'єктами аграрного підприємництва виступають фермерські господарства та підприємства з виробництва і переробки сільськогосподарської продукції, зберігання та реалізації товарної аграрної продукції.

Фермерські господарства відіграють визначальну роль у розвитку аграрного сектору розвинених країн світу. Виробляючи понад 50% валової продукції сільського господарства, вони відзначаються високим рівнем продуктивності праці, екологічністю продукції, підтримкою екосистем територій [38]. Завдяки гнучкості й мобільності, вони швидко реагують на потреби ринку і шукають найоптимальніші шляхи використання власних ресурсів. Станом на 2020 рік сімейні фермерські господарства у світі становлять понад 500 мільйонів, мають у розпорядженні понад 70% сільськогосподарських угідь і виготовляють понад 80% продукції сільського господарства.

Один з основних напрямів підтримки у міжнародній практиці – це інструменти прямого впливу. Досвід розвинених країн показує, що розвиток аграрних підприємств залежить від прямої державної підтримки. Зокрема, в ЄС на субсидії щорічно виділяється близько 40% усього бюджету Європейського Союзу. У структурі компенсаційних виплат 75% становлять виплати з розрахунку на земельну площу і поголів'я худоби [39].

Державне регулювання сільського господарства країн ЄС здійснюється у рамках Єдиної сільськогосподарської політики (ЕСГП). ЕСГП є системою сільськогосподарського субсидування та сільгосппрограм. Ця система регулює політику у двох напрямках [40]:

- політика підтримки ринку та доходів. Цей напрямок регулює виплату субсидій та видачу пільгових кредитів;
- розвиток села. Тут регулювання ведеться в рамках підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарської та лісової галузей, покращення стану навколишнього середовища та сільської місцевості, підвищення якості життя в селі та диверсифікації сільської економіки, підтримки місцевого розвитку за методикою програми ЄС Leader.

Головні напрями державної підтримки в країнах ЄС пов'язані передусім з підвищенням продуктивності праці в сільськогосподарських організаціях, підвищенням конкурентоспроможності виробленої продукції та вдосконаленням самого механізму субсидування.

Основним документом, що регулює державну підтримку сільського господарства Німеччини є Постанова Євросоюзу №1698/2005, і лише потім набирають чинності закони, програми та інші нормативно-правові документи.

Для підтримки купівельної спроможності населення та регулювання попиту та пропозиції на ринку передусім були використані такі заходи, як регулювання оплати праці, адресна підтримка певних категорій населення та державні дотації виробникам сільськогосподарської продукції. Водночас для захисту внутрішнього ринку від зовнішньої експансії та забезпечення продовольчої безпеки країнами Східної Європи були введені обмежувальні заходи, такі як підвищення імпорتنих мит (на окремі види продовольства, що досягають 100%), тарифів, квотування та ліцензування експортно-імпорتنих операцій. Для регулювання попиту та пропозиції, а також рівня закупівельних цін на ринку продовольства країнами Східної Європи було створено спеціальні органи, які здійснюють інтервенційні закупівлі продовольства відповідно до зміни ринкової кон'юнктури: в Угорщині — Координаційний комітет з регулювання аграрного ринку; у Польщі — Агентство сільськогосподарського ринку (Аграрне ринкове агентство — АРА); у Чехії та Словаччині — Фонди ринкового регулювання. Зокрема, в Угорщині, відповідно до закону про регулювання аграрного ринку, що визначає нормативну базу, інструменти та

механізм взаємодії державних та ринкових структур, використовуються методи прямого та непрямого регулювання ринку продовольства, що забезпечують захист внутрішнього ринку від імпорتنих інтервенцій продовольства [41].

У сфері застосування заходів стабілізаційного характеру цікавий досвід Польщі. Зокрема, припинення субсидування імпорту призвело до різкого зростання цін на продовольство та посилення інфляції, що змусило уряд запровадити гарантовані ціни на основні продукти: зерно, молоко, яловичину, свинину. Аграрне ринкове агентство (АРА), здійснюючи інтервенційні закупівлі та продаж сільськогосподарської продукції, та поповнюючи державні резерви, застосовує і такий інструмент, як закупівельні ціни, що залежать від ринкової кон'юнктури: якщо ринкові ціни знижуються нижче за мінімальні (встановлені урядом), то АРА проводить інтервенційні закупівлі з основних продуктів. Своєчасне застосування цих заходів дозволило Польщі здійснювати регулювання експорту та імпорту переважно за допомогою тарифних заходів та створити систему митних зборів за сільськогосподарську продукцію, яка б відповідала вимогам країн — учасниць Євросоюзу. У Чехії та Словаччині, як і в Польщі, регулювання ринку продовольства здійснюється переважно інтервенційними закупівлями на основі мінімальних гарантованих цін, встановлених урядом.

Як показує досвід країн із розвинутою ринковою економікою, саме активна інноваційна діяльність є вихідною рушійною силою всього господарського життя, і переважний приріст сільськогосподарського виробництва забезпечується саме за рахунок практичної реалізації науково-технічних досягнень та впровадження в господарську практику інноваційних технологій .

У Німеччині існує спеціальна управлінська програма «Загальна концепція науково-технічної політики в співвідношенні з аграрним підприємництвом», за якою передбачається сприяння в галузі наукових досліджень, фінансування ризикової діяльності, поліпшення умов передачі технологій, забезпечення науковими кадрами. У країні наявна велика кількість закладів, які надають консультації фермерам з різноманітних питань. Консультаційні центри

фінансуються в основному урядом.

Значну підтримку фермерським господарствам уряд Німеччини надає за допомогою кредитів і субсидій. З бюджету федерації та земель для них надаються пільгові інвестиційні кредити, особливо при освоєнні високотехнологічних виробництв. Державна підтримка фермерських господарств направлена передусім на забезпечення його фінансової самостійності. У федеральній програмі субсидування фермерських господарств існує спеціальна стаття допомоги для підвищення частки власних коштів, що становить майже 30% усіх субсидій. Фермерам, які створюють нові сімейні фермерські господарства, надаються кредити строком на 20 років. Значна увага приділяється інформаційним і консультаційним послугам у нових галузях технології, перебудові професійного навчання, особливо підвищенню кваліфікації фахівців, які спеціалізуються на інноваціях.

Проаналізувавши досвід Німеччини, можна стверджувати, що він є найціннішим для застосування в аграрній галузі України. Державна підтримка в Німеччині використовує найефективніший вид регулювання аграрного виробництва, який забезпечує [42]:

- доведення до робочого стану сільськогосподарських угідь, а саме: запобігання ерозії ґрунту; збереження у ґрунті органічних речовин, проведення гумус-досліджень ґрунту; чіткого дотримання сівозмін; заборон на спалювання стерні; зрошування сільськогосподарських угідь; застосування заходів захисту і збереження постійних пасовищ; збереження в сільськогосподарських районах елементів ландшафту;
- збереження флори та фауни, зокрема дотримання вимог зі збереження птахів, малого звірівництва, ґрунтових вод, застосування обмежень з використання нітратів, зокрема дотримання вимог щодо обробки ґрунту азотними добривами, дотримання вимог стосовно зберігання рідких органічних добрив, твердого гною, сінажу та силосу, впровадження обмежень щодо використання пестицидів, дотримання вимог із захисту рослин, зокрема культурних, дотримання вимог із захисту сільськогосподарської худоби, а

також бджіл;

- дотримання вимог щодо ідентифікації та реєстрації худоби;
- доведення до стандартів виробництво, гігієну й безпеку харчових продуктів, дотримання вимог із виробництва та гігієни кормів;
- розробка та впровадження санкцій, систематичний контроль діяльності аграрного підприємництва.

Сільськогосподарське страхування відіграє значну роль у розвитку аграрного підприємництва та активізації діяльності сімейних фермерських господарств. В європейській практиці створено кілька моделей сільськогосподарського страхування, що спрямовані на формування ефективних механізмів управління ризиками у господарській діяльності фермерських господарств [43].

1. Державне відшкодування втрат фермерських господарств (Греція, Кіпр) – страхування сільськогосподарських ризиків являє собою обов'язковий вид страхування для виробників сільськогосподарської продукції у досліджуваних країнах.
2. Державно-приватне партнерство (Німеччина, Франція, Іспанія, Ізраїль, Туреччина, Австрія) – держава окреслює систему ризиків, які будуть компенсуватися за рахунок субсидій. Визначає, яка частина витрат виробників на страхування врожаю чи худоби буде компенсована за рахунок субсидій та здійснює організацію перестраховання, тоді як приватні компанії здійснюють компенсацію втрат згідно з програмами страхування, які не відшкодовуються державою.
3. Створення моделей аграрного страхування з мінімальним державним втручанням (Німеччина, Швеція). В цих моделях беруть участь тільки дві сторони страхувальник і страховик. До прикладу, в Німеччині не існує розвиненої програми субсидування страхування аграрних ризиків, проте існують три інструменти управління ними: а) ситуаційні виплати державної допомоги після значних несприятливих погодних подій (повністю фінансуються урядом); б) виплати з фонду страхування хвороб худоби, який частково фінансується

державою; в) діє приватне страхування від градобою, яке здійснюється на добровільній основі [40].

Сільськогосподарське страхування, як інструмент управління ризиками, вимагає системної підтримки держави. Для уникнення зловживань страховиками необхідно в Закон України «Про агрострахування» внести зміни щодо регулювання витрат на адміністрування страхування. Повинна бути розроблена методика формування тарифів на страхування сільськогосподарських культур залежно від природно-економічних зон їх вирощування та притаманних ризиків [43].

Таким чином, враховуючи досвід існуючих механізмів державної підтримки сільського господарства в країнах з ринковою економікою, зокрема в Німеччині, можна зробити висновки щодо удосконалення напрямів державної підтримки вітчизняної аграрної галузі. Підвищення ефективності державної підтримки сільського господарства в Україні можна забезпечити за рахунок:

- збільшення обсягів державної підтримки тих товаровиробників, які виробляють переважну частину основної сільськогосподарської продукції, проживають у сільській місцевості та живуть за рахунок доходів, отриманих від роботи в сільському господарстві;
- реалізації цільових програм через фінансування окремих видів діяльності сільськогосподарських виробників із використанням механізму контролю та, за необхідності, застосування санкцій;
- переходу на використання переважно економічних методів державного регулювання галузі;
- дотримання принципу конкурентності при наданні державної підтримки з метою забезпечення однакових умов господарювання для усіх суб'єктів аграрного ринку.

2.2 Перспективи розвитку аграрної галузі економіки України

Аграрний сектор займає значну частку в структурі економіки України, а також є одним з перспективних напрямків розширення зовнішньоекономічних

відносин. Ефективність виробничих та торгівельних відносин в аграрній сфері суттєво впливає на розвиток суміжних секторів та конкурентоспроможність країни в цілому.

Сільське господарство України є однією із найбільш пріоритетних галузей економіки. Аграрний сектор формує продовольчу та у визначених межах економічну, екологічну та енергетичну безпеку, забезпечує розвиток технологічно пов'язаних галузей національної економіки та створює соціально-економічні умови сільського розвитку. Україна як потужний виробник багатьох видів агропродовольчої продукції впродовж багатьох років займає вагомі позиції в світовій структурі експорту сільськогосподарських та продовольчих товарів. Відтак, посилення інтеграційних процесів, у тому числі в рамках Угоди про асоціацію між Україною та країнами ЄС у світову економіку викликано не лише необхідністю подальшого розвитку та розширення присутності вітчизняних виробників агропродовольчої продукції на світових ринках, а й є сучасною ознакою прогресивних змін у сільському господарстві.

Територіальне розміщення України є великою перевагою поміж інших країн. Родючі чорноземи та сприятливі погоднокліматичні умови дають можливість здійснювати досить ефективну сільськогосподарську діяльність [44].

Існує низка особливостей, розглядаючи аграрну галузь, що відрізняють її від інших галузей, а саме [45]:

- економічна діяльність аграрних підприємств прямопропорційно залежить від біологічних процесів, відповідно, створюються умови ризику та невизначеності; - аграрне виробництво ведеться в різних ґрунтово-кліматичних умовах і впливає на результат діяльності сільськогосподарських підприємств;
- процес сільськогосподарського виробництва залучує чотири ресурси, а саме: основні фонди, оборотні фонди, праця та земля. Це є ще одною відмінністю від, наприклад, промислових підприємств, де ресурсів залучається всього три. До того ж, земля у сільському господарстві є головною складовою усього процесу відтворення;

- сезонність виробництва є характерною для сільськогосподарського виробництва та характеризується нерівномірним використанням засобів виробництва та робочої сили, а також нерівномірними надходженнями продукції та доходів протягом року;
- аграрний сектор не має можливості нормально функціонувати та розвиватись без додаткових коштів, а отже є кредитомісткою галуззю;
- агропромисловий комплекс є менш інвестиційно привабливою галуззю порівняно з іншими через тривалий період виробництва сільськогосподарської продукції;
- у сільському господарстві процес управління виробництвом дещо ускладнений, на відміну від інших галузей.

На сучасному етапі розвитку національної економіки України актуальним є питання зміни векторів зовнішньої торгівлі в напрямі країн ЄС та країн Азії. Після підписання Угоди про асоціацію з ЄС Україна отримала нові можливості щодо експорту своєї сільськогосподарської продукції. Україна посідає лідируюче місце у світі за обсягами експорту зерна та входить у десятку найбільших експортерів сільськогосподарської продукції. Однак потенціал розвитку агропромислового комплексу України (АПК) не використовується повною мірою через недосконалість відносин на земельному ринку, недостатнє інвестиційне забезпечення, технологічне відставання і непрозору конкуренцію. Європейський ринок характеризується відносно високою купівельною спроможністю населення, але він ставить і високі вимоги до якості продукції, прозору конкуренцію. Європейський ринок характеризується відносно високою купівельною спроможністю населення, але він ставить і високі вимоги до якості продукції [46].

З появою в Україні зони вільної торгівлі із країнами ЄС, було відкрито нові можливості перед економікою країни та торівельні преференції – безмитні тарифні квоти для 36 видів товарів (яловичина, свинина, м'ясо баранини, м'ясо птиці, молоко, вершки, йогурти, зернові тощо). За чотирма видами встановлено додаткові обсяги. В свою чергу, Україна встановила тарифні квоти для трьох

видів товарів (м'ясо свинини, м'ясо птиці й напівфабрикати з м'яса птиці, цукор) та передбачила додаткові обсяги ще для двох. За даними Державної служби статистики, у перший рік вільної торгівлі з ЄС український експорт до ЄС зріс на понад 3%, а товарообіг – на понад 6% [44].

В умовах євроінтеграції головною метою розвитку сільського господарства є створення сучасного конкурентоспроможного агропромислового комплексу, характеристика якого повинна включати: ефективне застосування нових сільськогосподарських машин, матеріальних ресурсів та технологічних систем; випуск конкурентоспроможної продукції; здатність виробництва до широкого впровадження науково-технічних досягнень, домінування в агропромисловому комплексі наукоємних галузей; високий рівень розвитку інфраструктури аграрного ринку; раціональне використання земель, впровадження ресурсозберігаючих та відновлювальних технологій; високий рівень екологічної безпеки; досягнення ефективного функціонування сільськогосподарських підприємств [47].

За діючих умов, що постають в процесі євроінтеграції, пріоритетними напрямками інституційної державної підтримки подальшого розвитку аграрного сектору у найближчій перспективі мають стати [48]:

- відновлення екстериторіальних режимів пільгового оподаткування агробізнесу, зокрема, малих та середніх бізнес-суб'єктів (в частині ставок єдиного податку і ПДВ за умов здійснення витрат на капіталізацію земель, будівництва тваринницьких комплексів та відродження галузей скотарства);
- формування пільгових умов для реєстрації і створення інноваційних індустріально-аграрних парків, консультаційна, інформаційна, фінансова та організаційна підтримка інтеграційних процесів між наукою, освітою, інноваційним капіталом та агробізнесом;
- створення пільгових умов для інвесторів, які беруть участь у фінансуванні проектів біоагровиробництва, відродження сільських територій та вирішення соціально-економічних проблем розвитку сільських поселень;
- покращення доступу аграрних виробників до фінансових ринків шляхом

використання активного механізму відшкодування частини кредитних ставок комерційним банкам за аграрне кредитування, зокрема на довгостроковій основі;

- збільшення обсягів адресної фінансової допомоги галузям сільського господарства, які мають стратегічне значення для забезпечення продовольчої безпеки країни та потребують підтримки для існування та розвитку (скотарство), а також галузям, які мають перспективи виходу на світові ринки (виноградарство, виноробство).

Визначальним питанням подальшого розвитку агросектору є відновлення вітчизняних виробничих потужностей з виробництва мінеральних добрив, біодобавок, стимуляторів росту тварин, 75% загальної потреби яких забезпечується за рахунок експорту. Стратегічним кроком при цьому має стати нарощування обсягів придбання та налагодження власного виробництва органічних засобів, необхідних аграріям, що сформує додаткові перспективи виходу агропродукції та продуктів харчування на європейські ринки.

Для забезпечення конкурентоспроможності вітчизняного агросектору Україна має враховувати європейські тренди розвитку сільського господарства, сільських територій та стратегічні напрями реалізації спільної аграрної політики країн ЄС, в якості яких розглядаються: активний розвиток органічного землеробства, підтримка лісових насаджень та реалізація екопрограм, що попереджають зміни клімату, активні розробки у сфері мікробіології, підтримка соціального розвитку сільських територій [49].

Разом з врахуванням цих стратегічних пріоритетів і напрямів реалізації САП європейських країн, розвиток аграрного сектору України має бути орієнтований на вирішення ключових завдань сьогодення [50]:

- формування єдиної аграрної політики, гармонізованої як по вертикалі, за всіма рівнями управління (місцевим, регіональним, національним), так і по горизонталі (в межах галузевих інтересів учасників агропродовольчого ринку) з врахуванням соціально-економічної та культурної складової розвитку сільських територій;

- удосконалення механізму доступу аграріїв до фінансових ресурсів, завершення земельної реформи за неодмінної умови прозорого ринку обігу земель сільгосппризначення та захисту прав і інтересів селян-власників, бюджетна підтримка фінансових установ, які забезпечують аграрний сектор фінансовими ресурсами на пільгових умовах;
- підвищення рівня інвестиційної привабливості аграрного сектору і сільських територій, зокрема, за рахунок мораторію на зміну податкового законодавства та податкових преференцій потенційним інвесторам аграрного сектору, тимчасове звільнення інвестованого капіталу від оподаткування у об'єкти, пов'язані з галуззю скотарства і соціальною інфраструктурою сільських територій;
- розробка та фінансування програм адресної підтримки молоді у сільській місцевості як за рахунок державних і регіональних коштів, так і за рахунок приватнодержавних інвестиційних фондів;
- створення регіональних виробничо-збутових ланцюгів доданої агроартовості у найбільш дієвих організаційних формах, наприклад, у вигляді кластерних об'єднань, у яких лідери ланцюга можуть мобілізувати недержавних суб'єктів у напрямі інвестування розвитку агросектору і сільських територій та забезпечити доступ агропродукції до ринків збуту, зокрема, експортних.

Ключовими орієнтирами для вітчизняних агровиробників можуть стати програми, які представляють найбільший інтерес для європейських інвесторів: створення й розвиток екоагроферм; органічне землеробство і тваринництво; відродження і відновлення порід сільськогосподарських рослин і тварин без генетичного модифікованого потенціалу; реалізація проектів захисту екосередовища в межах сільських територій.

Таким чином, аграрний сектор України є визначальним для національної економіки з точки зору забезпечення продовольчої безпеки та формування експортного потенціалу. Нарощування обсягів виробництва сільськогосподарської продукції, зокрема, продукції рослинництва, свідчить про потужний виробничий потенціал галузі. Сільське господарство є єдиним видом

економічної діяльності національної економіки, який протягом останніх років демонструє стабільну динаміку показників результативності діяльності.

Висновки до розділу 2

Як показав аналіз, враховуючи досвід існуючих механізмів державної підтримки сільського господарства в країнах з ринковою економікою, зокрема в Німеччині, можна зробити висновки щодо удосконалення напрямів державної підтримки вітчизняної аграрної галузі. Підвищення ефективності державної підтримки сільського господарства в Україні можна забезпечити за рахунок: збільшення обсягів державної підтримки, реалізації цільових програм через фінансування окремих видів діяльності сільськогосподарських виробників, переходу на використання переважно економічних методів державного регулювання галузі, а також дотримання принципу конкурентності при наданні державної підтримки з метою забезпечення однакових умов господарювання для усіх суб'єктів аграрного ринку.

В результаті аналізу, аграрна галузь займає значну частку в структурі економіки України, а також є одним з перспективних напрямків розширення зовнішньоекономічних відносин. Аграрна галузь формує продовольчу та у визначених межах економічну, екологічну та енергетичну безпеку, забезпечує розвиток технологічно пов'язаних галузей національної економіки та створює соціально-економічні умови сільського розвитку. Україна як потужний виробник багатьох видів агропродовольчої продукції впродовж багатьох років займає вагомі позиції в світовій структурі експорту сільськогосподарських та продовольчих товарів.

ВИСНОВКИ

Як показав аналіз значення аграрної галузі в економіці України, базовою складовою якої є сільське господарство, є системоутворювальним у національній економіці, формує засади збереження суверенності держави - продовольчу та у визначених межах економічну, екологічну та енергетичну безпеку, забезпечує розвиток технологічно пов'язаних галузей національної економіки. Аграрна галузь вносить суттєвий вклад у ВВП країни, надходження валютних коштів від здійснення зовнішньоторговельних операцій, забезпечує внутрішній ринок країни широким асортиментом продуктів харчування на цілком прийнятному рівні.

Аналіз впливу факторів на ефективність аграрного виробництва показав, що підвищення економічної ефективності діяльності суб'єкта господарювання залежить не лише від зовнішніх чинників та факторів впливу, але й від стратегії розвитку самого підприємства, його ефективної системи менеджменту на усіх рівнях.

В результаті аналізу аграрної галузі економіки України, визначено, що дана галузь є стратегічним вектором розвитку економіки, який характеризує об'єми пропозиції та вартість основних видів продовольства для населення країни, формує валютні прибутки держави за рахунок експорту, визначає стан і тенденції розвитку сільських територій. Агросектор є базою для розвитку інших секторів економіки, що забезпечує продовольчу безпеку всередині країни, вирішує питання зайнятості населення, і стимулює стратегічний розвиток.

Аналіз характеристики аграрного сектору економіки Німеччини показав, що сільське господарство Німеччини у повній мірі відповідає іншим галузям німецької економіки за своєю ефективністю та високотехнологічним характером. Незважаючи на те, що у ній зайнято лише 2-3 % від загальної кількості працездатного населення країни, вона повністю забезпечує внутрішні потреби Німеччини за основними видами продовольства. В основному завдяки застосуванню сучасних агропромислових технологій у сільському господарстві країни, включно з комплексною автоматизацією та механізацією

сільськогосподарських робіт.

Як показав зарубіжний досвід державного регулювання аграрної галузі, країни з розвинутою ринковою економікою мають модернізовану систему державного регулювання, в тому числі в Німеччині, що є прикладом на шляху України в удосконаленні напрямів державної підтримки вітчизняної аграрної галузі. Підвищення ефективності державної підтримки сільського господарства в Україні можна забезпечити за рахунок: збільшення обсягів державної підтримки, реалізації цільових програм через фінансування окремих видів діяльності сільськогосподарських виробників, переходу на використання переважно економічних методів державного регулювання галузі, а також дотримання принципу конкурентності при наданні державної підтримки з метою забезпечення однакових умов господарювання для усіх суб'єктів аграрного ринку тощо.

Аналіз перспектив розвитку аграрної галузі економіки України, показав, що аграрна галузь займає значну частку в структурі економіки України, а також є одним з перспективних напрямків розширення зовнішньоекономічних відносин. Вона також формує продовольчу та у визначених межах економічну, екологічну та енергетичну безпеку, забезпечує розвиток технологічно пов'язаних галузей національної економіки тощо. З появою в Україні зони вільної торгівлі із країнами ЄС, було відкрито нові можливості перед економікою країни та торівельні преференції такі, як безмитні тарифні квоти. В умовах євроінтеграції головною метою розвитку сільського господарства є створення сучасного конкурентоспроможного агропромислового комплексу, характеристика якого повинна включати: ефективне застосування нових матеріальних ресурсів та технологічних систем; випуск конкурентоспроможної продукції; здатність виробництва до широкого впровадження науково-технічних досягнень, домінування в агропромисловому комплексі наукоємних галузей, а також високий рівень розвитку інфраструктури аграрного ринку тощо.

Аграрні сектори України та Німеччини мають багато спільного, але, водночас, і суттєво відрізняються за рівнем забезпеченості ресурсами,

ефективністю, а отже і продуктивністю. У порівнянні з Німеччиною, у сільському господарстві України є інвестиційні переваги, серед яких: значна частка високопродуктивних ґрунтів; низькі витрати на робочу силу; незначне оподаткування сільськогосподарського виробництва; зручне розташування щодо ринків збуту. Загалом, в Україні сільське господарство відіграє набагато важливішу роль в економіці країни, ніж у Німеччині.

З іншого боку, сільське господарство Німеччини має важливі переваги, пов'язані, насамперед, з високою правовою захищеністю та передбачуваністю, а також політичною підтримкою аграрного сектору з боку ЄС. Також сприятливими, порівняно з Україною, є деякі природні та економічні рамкові умови: насамперед, відносно велика та стабільна кількість опадів, наявність сучасних технологій, а також значна пропозиція висококваліфікованих працівників.

Валова додана вартість аграрного сектору, України, становить лише половину від відповідного показника Німеччини. При цьому, варто враховувати пряму державну підтримку сільськогосподарської землі, яка в Німеччині набагато вища завдяки Спільній аграрній політиці ЄС.

В сучасних умовах воєного стану в Україні, держава зазнала значних збитків через перешкоду здійсненню повноцінної аграрної діяльності, що в свою чергу спричинила часткову зупинку експорту аграрної сировини. Дані дії стали причиною появи світової продовольчої кризи.

Досвід Німеччини в аграрній галузі та веденні сільського господарства є цінним для розвитку та модернізації аграрного сектору економіки України. Важливою та необхідною є підтримка та правильна оцінка політичної та економічної ситуації зі сторони Німеччини, що є об'єктивно сформованою в результаті власних спостережень.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про схвалення Стратегії розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року / Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 жовтня 2013 р. № 806-р. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/806-2013-p#Text>
2. Русан В. М., «Щодо стану та проблем функціонування та розвитку аграрного сектору економіки України». Аналітична записка / Національний інститут стратегічних досліджень – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2019-01/111Zapiska-agrosektor-2018-a37a9.pdf>
3. Ukraine - Country Commercial Guide: Agricultural sector/The International Trade Administration. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.trade.gov/country-commercial-guides/ukraine-agricultural-machinery>
4. Офіційний сайт Державного комітету статистики України – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
5. Економічна складова Угоди про Асоціацію між Україною та ЄС: наслідки для бізнесу, населення та державного управління. – К. : Інститут економічних досліджень та політичних консультацій, 2013. – 127 с.
6. Ковальчук С.Я., Участь аграрних підприємств у міжнародній спеціалізації крізь призму глобалізаційних процесів. Світове господарство і міжнародні економічні відносини/ МНУ ім. В.О. Сухомлинського. – №15 – 2017 – с. 21.
7. Євась Т.В., Олексюк А.А Теоретичні аспекти аналізу економічної ефективності діяльності підприємства. Подільський науковий вісник. 2017. №1. С. 18-21.
8. Баланюк І.Ф., Драбчук Н.Ю. Економічна ефективність використання земельних ресурсів: теоретичний аспект. Інноваційна економіка. 2018. №10. С.114-119.

9. Фінансово-економічний словник : словник-довідник / кол. авт. : Юнін О. С., Круглова О. О., Савельєва М. О. та ін. – Дніпро : Видавець Біла К. О., 2018. – 164 с.
10. Ковбатюк М.В., Беник Н.Г. Вплив факторів зовнішнього і внутрішнього середовища на процес функціонування та адаптації підприємств. Водний транспорт. 2016. №2. С. 101-108
11. Велика О.Ю. Особливості класифікації чинників зовнішнього середовища підприємства. Інфраструктура ринку. 2019. №29. С.137-143.
12. Дзюбик С.Д., Ривак О.С. Основи економічні теорії: навчальний посібник. Київ: Знання. 2014. 423 с
13. Трегуб О.М. Теоретичні аспекти диверсифікації сільськогосподарських підприємств / О.М. Трегуб // Вісник ОНУ імені І.І. Мечнікова. – 2015. – т. 20. – Вип. 4. – С. 124–131.
14. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
15. Маргасова В. Г., Акименко О. Ю. Вихід вітчизняних підприємств на європейський ринок в умовах посилення інтеграційних процесів. Проблеми і перспективи економіки та управління. 2018. № 3 (15). С. 7-14.
16. Іванюта В.Ф. Агропромисловий сектор як основа розвитку економіки сільських територій в умовах євроінтеграційних процесів. URL: <http://www.economy.nauka.com> (дата звернення: 06.02.2020).
17. Товарна структура зовнішньої торгівлі / Державна служба статистики України. URL: http://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2020/zd/tsztt/tsztt_u/tsztt0420_u.htm
18. ТОП-10 експортерів зернових України 2019. URL: <https://latifundist.com/rating/top-10-eksporterovzernovyh-ukrainy-2019>
19. В Україні збільшився експорт товарів усіх видів / Міністерство аграрної політики та продовольства України. URL: http://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2020/zd/tsztt/tsztt_u/tsztt0420_u.htm

20. Гуткевич, С. О. Інвестиційний розвиток економіки: орієнтири і пріоритети / С. О. Гуткевич // Інформаційна культура в сучасному світі : матеріали наук. семінару / за ред. д.е.н., проф. С. О. Гуткевич. – К.: НУХТ, 2015. – Вип. 8, Ч. 1. – С. 6-10.
21. Жук Х.І. Прямі іноземні інвестиції у сільське господарство України [Електронний ресурс] / Х.І. Жук // Інтернаука. — Режим доступу: <https://www.internauka.com/uploads/public/1427903681122.pdf>
22. Інвестування: міжнародний досвід. Монографія/ С.О.Гуткевич, П.О.Сидоренко, А.С. Соломко, Р.Смик, В.Рябенко; за заг. ред. проф.Гуткевич С.О. – Харків «Діса плюс», 2017. – Т 2. - 216 с.
23. Статистична інформація про інвестиційну діяльність сільського господарства, лісового та рибного господарства. Державна служба статистики України. Київ, 2019. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
24. Ільчук В., Шпомер Т. Інноваційно-інвестиційна діяльність АПК: сучасний стан і проблеми розвитку. *Agricultural and Resource Economics*. 2017. Vol. 3. № 1. P. 108–118. URL: <http://www.are-journal.com>
25. Капітальні інвестиції в окремі агропродовольчі сектори економіки зросли / Науковий центр «Інститут аграрної економіки». URL: <http://www.iae.org.ua/activity/library.html>
26. Ткаченко С.Є. Аналіз інвестиційної діяльності в аграрному секторі України, визначення факторів та шляхів її активізації / С.Є. Ткаченко // Економіка та суспільство. – 2021. – Вип. 23. – с. 3 – 5.
27. Стан агропромислового комплексу у 2021 році / Міністерство аграрної політики та продовольства України. URL: <https://minagro.gov.ua/ua/napryamki/finansova-politika/finansuvannya-z-derzhavnogo-byudzhetu/stan-finansuvannya-apk-u-2021-roci>
28. Хвесик Ю.М. Інвестиції в аграрний сектор: пріоритети та механізми нарощення. Інвестиції: практика та досвід, 2016. № 22. С. 5–8.
29. Гуткевич С.О. Інвестиційний розвиток аграрного сектору в сучасних умовах розвитку економіки/ Інтелект ХХІ. – НУХТ, 2015. – Вип. 6. – с. 52 – 58.

30. Understanding farming | Facts and figures about German farming / Bundesministerium für Ernährung und Landwirtschaft. – 2020. – URL: https://www.bmel.de/SharedDocs/Downloads/EN/Publications/UnderstandingFarming.pdf?__blob=publicationFile
31. Федеральне Міністерство продовольства та сільського господарства Німеччини (BMEL). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.bmel.de/EN/topics/topics_node.html
32. Розподіл валового внутрішнього продукту (ВВП) за секторами економіки Німеччини. – 2020. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.statista.com/statistics/375569/germany-gdp-distribution-across-economic-sectors/>
33. Statistical Factsheet Germany/European Commission –2021. – URL: https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/food-farming-fisheries/farming/documents/agri-statistical-factsheet-de_en.pdf
34. Global Agricultural Information Network. Report Market Fact Sheet: Germany. – 2020. – URL: https://apps.fas.usda.gov/newgainapi/api/Report/DownloadReportByFileName?fileName=Exporter%20Guide_Berlin_Germany_12-31-2020
35. Germany import of Agricultural Products. – 2020. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://tradingeconomics.com/germany/imports-of-agricultural-products>
36. A Guide to Germany's Agtech Ecosystem: Government Support Belies Limited Investor Pool. – 2019. – URL: <https://agfundernews.com/a-guide-to-germanys-agtech-ecosystem>
37. Павлушко А. Програми фінансової підтримки бізнесу Німеччини. – 2018. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://texty.org.ua/articles/88990/Nimechchyna_maje_sotni_program_finansovoji_pidtrymky_biznesu-88990/
38. Стан справ у галузі продовольства та сільського господарства. Інновації у сімейних фермерських господарствах. ООН, ФАТ, 2015. 184 с.

39. Угода про асоціацію між Україною та ЄС і його державами-членами. Комітет з питань європейської інтеграції Верховної Ради України. URL : http://comeuroint.rada.gov.ua/komevpoint/control/uk/publish/article?art_id=56220&cat_id=45826.
40. Голбан Т.Т. Державна підтримка інвестиційно-інноваційного розвитку аграрного сектору економіки. Вісник ХНАУ. Серія: Економічні науки. 2019. № 1. С. 312—319.
41. Русанюк В.В. Державна підтримка розвитку підприємництва в аграрному секторі економіки. Економіка АПК. 2020. № 7. С. 84—93.
42. Ткаченко О.С. Державна підтримка сільськогосподарських підприємств — реалії сьогодення. Інвестиції: практика та досвід. 2019. № 12. С. 27—30.
43. Левандівський О.Т. Державна підтримка аграрного сектору в сучасних умовах господарювання. Актуальні проблеми розвитку економіки регіону. 2018. Вип. 14 (2). С. 87—94.
44. Official site of the Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine. URL : <http://www.minagro.gov.ua>
45. Скопенко Н. С. Основні напрями подолання негативних тенденцій розвитку АПК України. URL: <http://jrnl.nau.edu.ua/index.php/PPEI/article/download/294/283>
46. The Verkhovna Rada of Ukraine, The Law of Ukraine " On the State Budget of Ukraine for 2018". URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2246-19>.
47. Івченкова О.Ю., Гарбуз О.А. Сучасний стан та перспективні напрями розвитку сільського господарства в Україні. Вісник економічної науки України. 2018. №2. С. 89-95.
48. Marmul L., Krukovskaya E. Certification of agrarian enterprises-producers of organic production order to enter European markets. Baltic Journal of Economic Studies. 2018. No 4. PP. 209-216.
49. Месель-Веселяк В.Я., Федоров М.М. Стратегічні напрями розвитку аграрного сектору економіки України. Економіка АПК. 2017. № 6. С. 37-45.

50. Tretyak, A.M., Tretyak, V.M., Sklyar, Yu.M., Kapinos, N.O., Tretyak, N.A. (2020). «The concept of the State program for the development of land relations in Ukraine for the period up to 2030». Agrosvit. no 19-20, pp. 24-30
51. Методичні рекомендації до виконання випускної кваліфікаційної роботи на здобуття освітнього ступеня «бакалавр» спеціальності 292 «Міжнародні економічні відносини» освітньо-професійної програми «Міжнародна економіка» денної форми навчання [Електронний ресурс] / уклад. Гуткевич С.О., Каїра Л.Г. – К.: НУХТ, 2021. – 41 с.